

*МАЗУРОК П.П., доктор економічних наук, професор
Криворізький економічний інститут Київського
національного економічного університету імені Вадима Гетьмана*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТІВ РИНКУ ПРАЦІ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Сучасний стан ринку праці в Україні характеризується наявністю комплексу проблем. Серед них найважливішими є такі: співвідношення між попитом і пропозицією праці; значна середня тривалість безробіття; наявність вимушеної неповної зайнятості; складна ситуація щодо працевлаштування окремих соціально-демографічних груп населення (жінки, молодь, сільське населення, інваліди); проблеми зайнятості в депресивних регіонах, монофункціональних містах; поширення неформальної та тіньової зайнятості; необхідність підвищення рівня професійної освіти, професійного навчання працівників, що забезпечує їхню конкурентоспроможність відповідно до сучасних умов розвитку економіки і структурних зрушень, що відбуваються на ринках товарів (послуг); забезпечення належного рівня оплати праці, що є важливим фактором підвищення життєвого рівня населення і розширеного відтворення робочої сили.

Метою економічних реформ, які здійснюються в Україні, є формування соціально орієнтованої ринкової економіки. Зокрема, одним із найважливіших напрямів реформування визначено створення умов для становлення і розвитку національного ринку праці та його інститутів, які б забезпечували ефективне функціонування всіх складових (див. рис. 1).

Ринок праці для забезпечення своєї діяльності потребує функціонування певної інституціональної інфраструктури. Інституціональна інфраструктура ринку праці – це правила і норми, які визначають характер взаємодії, взаємовідносин усіх суб'єктів ринку праці; це сукупність соціальних інститутів, які здійснюють посередницькі функції між працівниками та роботодавцями, збирають і надають інформацію про наявність вакансій, сприяють підготовці й професійному навчанню кадрів, створенню робочих місць, забезпеченню ефективної зайнятості працездатного населення та соціального захисту у визначеному реальному інституціональному середовищі.

Сучасна вітчизняна інфраструктура ринку праці в Україні як складова системи ринкової інфраструктури перехідного періоду є, на нашу думку, цивілізованою формою відносин між людьми. Сутність і

зміст інфраструктури ринку праці повніше розкриватиметься у пропонованих для неї функціях: інформаційна, регулююча, стимулююча, розподільна, прогностична, міжнародна. Інституціональне забезпечення розвитку інфраструктури ринку праці є найважливішою умовою позитивної трансформації та розвитку економічної системи. В Україні інфраструктура ринку праці та її інститути продовжують формуватися й удосконалюватися. В останні роки в Україні багато зроблено в інституціональному облаштуванні ринку праці.

Рис. 1. Інститути ринку праці та його інфраструктура

Одним з пріоритетних напрямів і шляхів вирішення соціальних проблем ринку праці в Україні є формування відповідного нормативно-правового поля. Це зумовлено погіршенням захисту прав громадян у трудовій сфері: порушенням законодавства про працю і охорону праці, особливо щодо оплати праці за час простоїв з вини адміністрації підприємств, компенсації у зв'язку з несвоєчасною виплатою заробітної плати, відшкодуванням втрат потерпілим на виробництві, розрахунками при звільненні, збільшенням кількості випадків незаконного звільнення з роботи працівників, відмови у прийнятті на роботу, несвоєчасною виплатою заробітної плати тощо. Така ситуація пов'язана зі змінами соціально-економічних умов

функціонування робочої сили, невідповідністю чинних норм трудового законодавства новим суспільним та економічним відносинам, послабленням державного регулювання зайнятості та контролю за дотриманням законодавства про працю. Вона призводить до зростання соціальної напруги в суспільстві, збільшення кількості трудових конфліктів тощо.

Формування ринкових відносин і становлення в Україні демократичної держави зумовлюють зміну цільових настанов освіти та професійної підготовки як соціальної системи та інституту інфраструктури ринку праці. При визначенні ролі освіти у суспільно-економічному розвитку головний акцент ставиться на якості підготовки спеціалістів, їхній кваліфікації, високому професіоналізмі, професійній освітній функції. Адже саме освіта збагачує знання людини, які є головним ресурсом постіндустріального суспільства. Однак освіта має підвищувати і культуру людини, виховувати високі моральні якості: чесність, порядність, відповідальність, патріотизм. Інакше кажучи, освіта – це не лише активний чинник розвитку економіки, а й могутній фактор всебічного розвитку людини, формування і функціонування громадянського суспільства. Освіта є необхідною умовою розвитку демократії, бо саме глибоке розуміння суспільних процесів дає змогу усвідомлювати свою участь у розробці і застосуванні державних рішень, визначатися при виборі певного варіанту суспільного розвитку.

У розвитку вищої освіти в Україні наростають прогресивні тенденції, які, зокрема, виявляються у збільшенні обсягів та вдосконаленні структури підготовки кадрів. Разом з тим великі проблеми викликає недостатність фінансових ресурсів, нерівномірність розвитку вищої освіти по регіонах України, нерівність громадян у доступі до безплатної вищої освіти, працевлаштування випускників вищої школи відповідно до здобутої спеціальності. Важливим напрямом діяльності у галузі вищої освіти є міжнародне співробітництво, завдання якого полягає у забезпеченні інтеграції національної освіти у міжнародний освітній простір. Інтеграція вищої освіти України в Європейське Співтовариство стає дедалі динамічнішою і досконалішою. Упродовж 2001–2006 рр. активізувалася співпраця із зарубіжними країнами, зокрема з країнами-членами Європейського Союзу, їхніми центральними державними органами управління освітою й вищими навчальними закладами. Подальший розвиток системи вищої освіти має бути спрямований на інтеграцію в європейський освітній простір.

В умовах трансформаційної економіки суттєво зростає актуальність проблеми професійно-трудового становлення та професійної підготовки молоді. Свідомий вибір професії, високий рівень загальноосвітньої та фахової підготовки підростаючого покоління є певною гарантією підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку робочої сили. Для всебічного соціально-економічного розвитку молодіжного сегменту в потрібному напрямі слід, по-перше, стимулювати роботодавців активно сприяти ефективній інтеграції молоді у сферу соціально-трудових відносин, у тому числі на ринку праці, по-друге, поліпшувати професійно-кваліфікаційні характеристики молоді. Напрямами вирішення цього є: розробка нових підходів щодо механізму формування та розміщення державного замовлення на підготовку кадрів із визначенням у ньому повноважень заінтересованих центральних та місцевих органів виконавчої влади, соціальних партнерів, роботодавців, навчальних закладів; розробка нових підходів щодо механізму взаємодії навчальних закладів і підприємств з питань забезпечення підготовки кадрів, удосконалення змісту освіти, підвищення якості професійно-практичної підготовки молоді, відповідальності роботодавців за використання кваліфікованої робочої сили; розробка механізму працевлаштування випускників вищих та професійно-технічних навчальних закладів з пристосуванням певного організаційно-розпорядчого механізму до умов ринкової економіки в суспільстві; створення дійової системи професійної орієнтації молоді на професії, в яких є потреба на ринку праці, та забезпечення індивідуального підходу щодо надання профорієнтаційних послуг молодим громадянам; проведення моніторингу працевлаштування випускників, їх закріплення на першому робочому місці та професійного просування; вивчення та аналіз оцінки роботодавцями професійного рівня підготовки випускників.

Таким чином, інституціональне забезпечення державного регулювання ринку праці в Україні має слугувати кільком основоположним цілям: 1) створенню й розвитку інститутів ринку праці як економічного, так і соціального середовища, тобто „правил гри” для забезпечення загальних умов функціонування трансформаційної економіки; 2) забезпеченню відповідних умов для формування інститутів інфраструктури ринку праці, дії ринкового механізму відповідно до кінцевих і поточних потреб суспільства; 3) розробці й розвитку механізмів регулювання базових та зовнішніх інститутів ринку праці, які сприяють забезпеченню ефективної зайнятості, запобіганню безробіттю, створенню нових робочих місць та умов для розвитку підприємництва, надання соціальних послуг

населенню. Формування ринкових відносин і становлення в Україні демократичної держави зумовлюють зміну цільових настанов освіти та професійної підготовки як соціального інституту інфраструктури ринку праці для забезпечення потреб держави у фахівцях різних професій і рівнів кваліфікації конкурентоспроможних на ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогнозів.; Фенікс. – 2003. – 1008 с.
2. Мазурок П.П. Методологічні та інституціональні основи визначення інфраструктури ринку праці України // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 1. – С. 17–22.
3. Норт Д. Інституції, інституціональна зміна та функціонування економіки / Пер. з англ. І. Дзюб. – К.: Основи, 2000. – 198 с.
4. Тарасович В.М. Інституціональна еволюція: від протоінститутів – до інститутів // Економічна теорія. – 2005. – № 2. – С. 64–79.
5. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории. / Пер. с англ. – М.: Дело, 2003. – 464 с.